

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-15>

УДК 793.38

Лещенко Д.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ НА РОЗВИТОК ТАНЦЮ ПОСТМОДЕРН ТА ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛОМ

Анотація. У період ХХ–ХХІ століття світова цивілізація та культура стрімко розвиваються та змінюються тенденції. Відповідно до потреб часу видозмінюється спосіб життя, моральні та духовні цінності людей. Безумовно, що це явище має свій відбиток у основних культурних течіях та мистецькій діяльності. Під впливом і хореографічне мистецтво зазнало значних змін. Зміна гендерних ролей в хореографічному мистецтві має великий вплив на видозміну ідейно-тематичного змісту творів, техніки виконання, костюм виконавців, як одна з основних тенденцій розвитку хореографічного мистецтва ХХ–ХХІ століття. В статті проаналізовано та систематизовано вже наявні данні про вплив соціокультурних та політичних революцій, які позначилися на розвитку нових напрямів та стилів в хореографічному мистецтві, роботах балетмейстерів та створенні нових сучасних танцювальних театрів й компаній.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, постмодерн, емансипація в хореографії, фемінізм, етнічні меншини, джаз-танець, танець модерн, балетмейстер, танцювальні трупи.

Lieshchenko Darya

Lviv Ivan Franko National University

INFLUENCE OF SOCIO-CULTURAL CHANGES OF THE XX–XXI CENTURIES ON THE DEVELOPMENT OF POSTMODERN DANCE AND DANCE ART IN GENERAL

Summary. In the period of XX–XXI centuries the world civilization and culture develops rapidly and changes tendencies. According to the needs of time, the way of life, moral and spiritual values of people is changing. Social movements, more and more adherents of feminism, sexual revolution, and struggle for equal rights of ethnic minorities are emerging. Undoubtedly, these phenomena have their imprint on the major cultural trends and artistic activities. Such cataclysms lead to a cultural revolution. Under the influence and choreographic art has undergone significant changes. From now on, men are able to free themselves from masculine behaviors, while women are free from forced obligatory reproductive function. Physical sexuality is also released, leading to a departure from asexual culture. Changing gender roles in choreographic art has a great influence on the modification of the ideological-thematic content of works, techniques of performance, costume of performers, as one of the main trends in the development of choreographic art of the XX–XXI centuries. Choreographers direct their creativity to draw attention to the problems of the present and overcome stereotypes of thinking of the viewer, express their opinions and attitudes to what is happening in society. In addition, some choreographers refer to the external elements of the cults and cultures of other countries and ethnic minorities, thus modifying and synthesizing contemporary choreography with movements of folk dances or techniques and movements of martial arts, which gives contemporary dance entertainment. The performances and achievements of choreographers of that time had an impact on the formation and development of dance art in general, and formed new directions and styles using contemporary choreographic troupes, campaigns, theaters, developing and furthering the art. The article analyzes and systematizes existing data on the impact of socio-cultural and political revolutions, which affected the development of new directions and styles in choreographic art, the works of choreographers, and the creation of new contemporary dance theaters and companies. Namely, feminist works by women ballet dancers, choreographic theaters with an ethnic minority troupe, and a dance campaign by the LGBT men.

Keywords: choreographic art, postmodern, emancipation in choreography, feminism, ethnic minorities, jazz dance, modern dance, choreographer, dance troupes.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни, що відбулися у соціально-політичному та культурному напрямках на межі ХХ–ХХІ століть, не могли не вплинути на розвиток хореографічного мистецтва. Митці шукають нових форм та способів вираження нових ідей навіяних часом. Під впливом політичних та культурних пертурбацій змінюється і мистецтво, його форма і стилі, з'являються нові бачення та нові танцювальні трупи. Дослідники вже не раз говорили про створення танцю «постмодерн» під впливом культурної революції, проте вважаємо, за потрібне систематизувати вже наявні дані та дослідити, як вплинули на розвиток мистецтва та створення нових танцювальних компаній сьогодні, рух етнічних меншин та сексуальна революція в США ХХ століття.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Про виокремлення жінок-балетмейстерів згаду-

вала О. Шабаліна у свої працях «Пластичність. Мова. Тіло», «Від танцю експресивного до танцю інтелектуального» та ін. Є. Щербак розглядав соціально-культурний контекст, що вплинув на гендерні зміни в хореографічному мистецтві. Розвиток постмодерну під впливом подій ХХ століття досліджувала М. Погребняк і згадував В. Щербаков. Про виокремлення нових стилів та напрямків танцю, що виникли у ХХ столітті досліджував Плахотнюк О.А. в роботах «Джаз-танець як феномен художньої культури», «Стилі та напрямки сучасного хореографічного мистецтва», зокрема вплив етнічних меншин на створення джаз танцю та створення танцю модерн. «Фольк-джаз-танець у контексті розвитку сучасного хореографічного мистецтва України» та «Джаз-танець у контексті сучасного мистецтва України».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Культурна революція на межі століть мала великий вплив на подальший розвиток мистецтва, зокрема хореографічного. Багато науковців приділили увагу подальшому розвитку окремих стилів танцювального мистецтва, технікам та роботам різних балетмейстерів, сучасному стану хореографічного мистецтва. Проте в даній статті вперше проаналізовано та систематизовано розвиток сучасного танцювального мистецтва і сформованих сучасних танцювальних труп, кампаній, під впливом ідеї та події ХХ–ХХІ століть.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати роботи дослідників, що опрацьовували проблематику тенденцій змін та розвитку хореографічного мистецтва у ХХ–ХХІ століттях, піднесення нових танцювальних напрямів. Простежити, як вплинули феміністичний рух та емансипація на танцювальне мистецтво того часу. Дослідити які гендерні зміни відбулися і як вони вплинули на подальший розвиток сучасного мистецтва. Проаналізувати вплив етнічних меншин та політичних революцій на формування нових течій в хореографії.

Виклад основного матеріалу. На межі ХХ–ХХІ століть все більше митців відмовляються від традиційних класичних форм танцю і шукають відмінні засоби зображення нового світогляду, створюють хореографію, що відповідає духовним потребам людини того часу.

Зміни на межі 70-80-х років ХХ сторіччя пропагандують соціально-економічні та культурні реформи під впливом сформованого фемінізму. Створенні суспільні рухи йдуть поряд з сексуальною революцією та викликають разом культурну революцію, в тому розумінні, що розпочинається звільнення від впливу асексуальної культури, відбувається емансипація жіночої та гей сексуальності, звільнення тіла жінки від обов'язку репродуктивної функції та чоловіка від маскулітних форм поведінки [12].

Творчі пошуки балетмейстерів, під впливом подій та змін, були спрямовані на особливе сприйняття глядачем вистави, аби передати своє ставлення до всього що відбувається, повернути увагу до проблеми та подолати стереотипи тогочасного суспільства.

Як зазначає український мистецтвознавець дослідник сучасного хореографічного мистецтва О. Плахотнюк «Сучасна хореографія – надзвичайно багатогранна у своїх проявах її неможливо досконало описати, кожного дня народжується і формується новий напрям, новий стиль, нове прочитання тих чи інших принципів танцювального мистецтва» [3, с. 179].

Це період, як зазначає Є. Щербак у своїй праці, коли змінились традиційні уявлення про роль чоловіка як агресивного захисника і годувальника, а жінки як пасивної домогосподарки і служанки, соціальні гендерні ролі стали більше враховувати індивідуальні потреби кожної людини. Відбувається процес зближення маскулітних та фемінних ознак – у візуальному вигляді, у шаблонах соціальної поведінки, юридичних правах. Зміни створили для жінок і чоловіків більше свободи обирати спосіб життя, який відповідає їхнім прагненням [10].

Мистецтво під впливом хвилі фемінізму починає активно пропагандувати рух на підтримку постановок на жіночі теми жінками-режисерами, а балетні вистави, створені не лише жінками-ба-

летмейстерами, набувають відтінку емансипації. З'являються перші жіночі театральні трупи з п'єсами на жіночі теми, такі як «It's all right to be a woman» («Байдуже, що ти жінка») в Америці, «Women's project» (1978, Нью-Йорк), «Women's theatre group» (1973) в Британії [8].

Починаючи з вільного танцю Айседори Дункан, видатні жінки, як Мері Вігман, Марта Грехем, були визнаними борцями за звільнення жінок, але робили це не через політику, а саме через танець, як зазначає О. Шабаліна в своїй роботі [8].

Наприклад, Піна Бауш – засновниця нового театрального-танцювального напрямку «танцтеатру», що іноді вражала глядачів темами насилля. Однією з перших робіт П. Бауш стала трьохгодинна постановка «Frühlingsopfer» («Весняний обряд»), в якій молоду жінку приносять у жертву, аби заспокоїти ненависть до оточуючих. У 1977 році П. Бауш представила свою танцювально-театральну версію «Bluebeard» («Синя Борода») про вбивцю жінок. Крім того, П. Бауш вразила сценічним втіленням опери Бертольда Брехта «Сім смертних гріхів», створивши оперу-балет, де виконавці танцюють і співають. Ця вистава про жінок, що втілюють лінь, гординю, гнів, обжерливість, похоть, жадібність і заздрість [1].

Маємо відмітити, що крім того, в той період відбувається наростання активності етнічних меншин і соціальних груп. Рух за права темношкірих, що відбувався у Америці ще в 50-60-ті роки ХХ століття, поєднавшись з емансипацією пізніше не зміг не лишити сліду у культурному здобутку. О. Плахотнюк так характеризує цей процес «Від традиційних танців африканців джаз-танець успадкував дві основні властивості – поліцентрию й ізоляцію. Африканські танцівники не танцюють з випрямленою спиною й напруженим тулубом. Їхні рухи зароджуються в різних частинах тіла, що рухаються незалежно одна від одного, переважно з різною швидкістю і різною амплітудою. Саме цей руховий принцип і називається поліцентриєю у джаз-танці. Ізоляція – це властивість до виконання танцювальних па незалежно один від одного й окремими частинами тіла. Умовними центрами в афро-джаз-танці відповідно є голова, плечі, руки, грудна клітка, стегна, ноги, бокові м'язи тулуба» [4, с. 42].

В праці «Постмодерний танець: сутність, генеза та естетика» М. Погребняк каже, що період з 1968-го по 1973-го років представники постмодерного танцю опановують техніки східних духовних практик на зразок Айкидо, Тай Чи Хуан, сучасного японського танцю «Буто», окремих елементів фольклору ритмопластики американських індіанців, афро-карибську танцювальну техніку, під впливом африканських та східних релігійних культів та політичних сект [5, с. 10].

Таким чином з'являються не тільки виключно жіночі танцювальні трупи, а й жіночі трупи різноманітних етнічних меншин. Наприклад, у 1984 році Jawole Willa Jo Zollar створила «Urban Bush Women» (UBW), які мають за мету донести до глядачів незлічені та недосить розказані історії жінок та позбавлених громадянських прав людей через мову тіла. Як з точки зору жінок, так і з точки зору членів Африканської Діаспори. Особливість їх колективу в тому, що кожен з учасників зі своєю індивідуальною історією є справжнім, а це, в свою чергу, створює різноманітну палітру для їх творчості [17].

Танцювальна компанія гастролювала на п'яти континентах та виступала на сценах, включаючи «Brooklyn Academy of Music», «Lincoln Center for the Performing Arts» та «The Kennedy Center». UBW був обраний одним з трьох американських танцювальних колективів для відкриття програми культурної дипломатії для Державного департаменту США в 2010 році. У 2011 році Jawole поставила разом із Nora Chipaumire театральний танцювальний твір, який досліджує імміграцію та міграцію, що був високо оцінений. Окрім 34 робіт для UBW, Jawole Willa Jo Zollar створила постановки для «Alvin Ailey American Dance Theater», «Philadanco», «University of Maryland», «Virginia Commonwealth University» та інших [17].

Ще одним прикладом жіночої танцювальної компанії є Azul Dance Theatre, в складі якого лише один танцівник чоловік. Засновниця, Юкі Хасегава, родом з Японії, створила колектив одразу після закінчення магістратури у Нью-Йоркському університеті в 2004 році. Її перша робота «Вітер з Далекого Сходу», що синтезує американський сучасний танець та японське традиційне виконавське мистецтво, була прем'єрована в «Merce Cunningham Studio» (в даний час «Martha Graham Studio») в 2006 році. Відтоді вона презентувала свої роботи в таких місцях, як «United Nations Auditorium», «Ailey Citigroup Theater», «Salvatore Capezio Theater», «Dixon Place», «92nd Street Y» та «El Museo del Barrio».

Особливість Azul Dance Theatre в тому, що вони поєднують сучасний танець та східну філософію, під впливом традиційної Японської культури [14].

У 70-ті роки ХХ століття розвивається ще один вид тогочасного танцю – так званий, метафоричний танець, який спирається на релігійні та рекреаційні види танцю східних духовних практик. Як зазначає М. Погребняк у своїй роботі, постмодерні хореографи використовують зовнішні елементи культур і культур, не звертаючись до суті вчень. Наприклад, індуїстські храмові танці (Дебора Хай), медитативні рухи тибетського буддизму (В. Діллі – Wonder Dances), обертання з танців суфіїв (Лаура Дін, Енді де Грат) [5].

Сучасним прикладом є Ananya Dance Theatre створений у 2004 році, засновницею якого стала Ананя Чаттерджа [13]. Це професійна сучасна індійська танцювальна компанія, що складається з кольорових жінок. Вони описують себе, як культурні активістки, які мають на меті через танцювальні та мистецькі процеси залучити аудиторію, побудувати спільноту та просуватися до справедливості й краси.

Особливість їхнього стилю та філософії лежить у поєднанні класичного індійського танцю, йоги та бойових мистецтв, що мають за ціль дослідження жіночої енергії та феміністичної естетики. За останні кілька років АДТ розробили два види роботи для себе – вистави в концертних залах, де можливо реалізувати своє театральне бачення й перформанси на відкритому повітрі та в менш формальних місцях, де є доступ до різних аудиторій. Ціль роботи танцювальної компанії у об'єднанні театрального танцю з залученням громадськості в творчий процес, дозволяючи глядачу бути співавтором, спостерігачем і редактором твору, на всій території США та по всьому світу [13].

Проте варто зазначити, що соціальні, політичні та суспільні зміни періоду 70-80-х років

ХХ століття вплинув на глибинні видозміни в гендерній специфіці різноманітних хореографічних практик. Тематами для створення танців стають не тільки політика і екологія, а й проблеми феміністок та гей-груп. Відтепер не має чіткого поділу між чоловічим та жіночим танцем. Інколи, навіть навпаки, в пластичному мистецтві хореографами змінюються гендерні ролі виконавців. Зміни торкаються навіть суто чоловічої справи в хореографічному мистецтві – підтримки, більше не є прерогативою чоловіків. Жінки вільно виконують підтримки одна з одною, або навіть з чоловіками, виконуючи роль партнера. Крім того, з часом це впливає на створення епатажних хореографічних труп танцівників-чоловіків [10].

Наприклад, чоловічий балетний театр створений відомим петербурзьким танцівником, заслуженим артистом Росії Валерієм Михайловським. З появою на сцені трупу називали «революцією в балетному мистецтві», адже чоловіки підкорили пуанти. Особливість колективу в тому, що танцівники можуть й віртуозно виконувати сучасні чоловічі партії, а вже у другому відділенні концерту з легкістю виконувати жіночі партії з класичних балетів. Популярність та визнання глядачів вони отримали не тільки за «Лебеда», «Жізель», «Пахіту», а й за філософські, чисто чоловічі композиції – «Людина, як вона є», «За образом і подобою», «Погляд з боку» [7].

Іншим відомим не тільки в Україні, а й у всьому світі, що вирізняється ексцентричним стилем виконання танцю колективом, є танцювальна група «Kazaky» створеним у 2010 році, Художній керівник Олег Жежель. У складі колективу з 4 чоловіків були лише професійні танцівники, які в пошуках чогось нового та свого стилю, придумали хід – танцювальні композиції на підборах в виконанні чоловіків [2, с. 153, 156].

В кінці вересня 2010 року виходить дебютний відео групи на їх перший сингл стає справжнім феноменом в Інтернеті, а подальші їх роботи стають не менш популярними, завдяки епатажності та рівню хореографічної підготовки виконавців. Колектив стає настільки популярним, що його починають запрошувати на різні фешн-шоу та зйомки для співпраці. Колектив часто звинувачували в популяризації гомосексуалізму, хоча танцівники ніколи так себе не позиціонували [15].

На відміну від «Man Dance Company» (MDC) – першої компанії в своєму роді в Америці, чим вони пишаються. Це танцювальна компанія, заснована 2009 році Брайоном Генріхом, що складається з 8 чоловіків із ЛГБТ спільноти, що мають на меті представити глядачу танцювальні вистави на чоловічу тематику, акцентуючи увагу на історично-тріумфальних історіях та історіях, що розповідають про ЛГБТ спільноту [16].

Висновки. ХХ століття ознаменувалося великою кількістю стрімких та бурних змін, що вплинули на подальший розвиток хореографічного мистецтва в ХХІ столітті.

По-перше, було урівняно в правах темношкіре населення США з усіма іншими, що дало змогу розвиватися новим стилям і технікам танцю, а в подальшому створенню танцювальних компаній, що доносять глядачам до сьогодні історії життя етнічних меншин.

По-друге, фемінізм, як концепція соціокультурного розвитку, яка була на противагу довго

існуючій європейській традиції, подарував світовій культурі багато робіт жінок балетмейстерів та творів суто на жіночі теми, де аналізується перевага чоловіків тагноблення жінок, як в історичному минулому так і в сучасності. Крім того, емансипація дала змогу жінкам та чоловікам отримати рівні права і можливості, як на сцені, так і в балетмейстерстві.

По-третє, сексуальна революція, що виходить з процесу емансипація дозволила багатьом не соромитися себе та відкрито говорити про ЛГБТ-спільноту навіть зі сцени.

Всі ці процеси в подальшому вплинули на створення танцювальних груп, компанії та вистав, балетів, що доносять до глядача ідей рівності та прийняття «нового» світу.

Список літератури:

1. Бойко О.С. Танцтеатр у межах традицій експресіоністського хореографічного мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 1. С. 134–138.
2. Плахотнюк О.А. Джаз-танець як феномен художньої культури : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 – Теорія й історія культури. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 295 с.
3. Плахотнюк О. Джаз-танець у контексті сучасного мистецтва України. *Вісник КНУ ім. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. № 12. С. 179–186.
4. Плахотнюк О. Проблематика розуміння природи афро-джаз-танцю. *Молодий вчений*. 2018. № 7(59). С. 40–44.
5. Погребняк М.М. Постмодерний танець: сутність, генеза та естетика. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2012. № 45. С. 159–163.
6. Погребняк М.М. Танець «модерн» ХХ ст. : витоки, стильова типологія, панорама історичної ходи, еволюція : монографія. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 312 с.
7. Санкт-Петербургский государственный мужской балет Валерия Михайловского. URL: <https://www.culture.ru/institutes/10840/sankt-peterburgskii-gosudarstvennyi-muzhskoi-balet-valeriya-mikhailovskogo/> (дата звернення: 15.08.2019).
8. Шабаліна О.М. Від танцю експресивного до танцю інтелектуального. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. № 1. С. 242–246.
9. Шабаліна О.М. Пластичність. Мова. Тіло : монографія. Київ : ФО-П Поліщук О.В., 2017. 194 с.
10. Шербак Є.В. Соціокультурний контекст видозмін у хореографічному мистецтві ХХ – поч. ХХІ ст. URL: <https://sworld.com.ua/simpoz4/112.pdf> (дата звернення: 10.08.2019).
11. Шербак В.В. Мистецтво балету у постмодерністському дискурсі. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2013. Вип. 31. С. 320–327.
12. Alain Giami, Gert Hekman Sexual Revolutions. URL: https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/students/modules/sexuality_and_the_body/bibliography/gert_hekma_and_alain_giami_sexual_revolutions_an_introduction_2014.pdf (дата звернення: 10.08.2019).
13. Ananya Dance Theater. URL: <http://www.ananyadancetheatre.org/> (дата звернення: 13.08.2019).
14. Azul Dance Theater. URL: <https://www.azuldancetheatre.com/> (дата звернення: 13.08.2019).
15. Kazaky. URL: <https://www.petershop.com/catalogue/music/kazaky.html> (дата звернення: 14.08.2019).
16. Man Dance Company (MDC). URL: <http://www.mandance.org/about-us/historymission/> (дата звернення: 14.08.2019).
17. Urban Bush Women. URL: <https://www.urbanbushwomen.org/> (дата звернення: 13.08.2019).

References:

1. Bojko, O.S. (2018). Tancz teatr u mezhax tradycij ekspresionistskogo xoreografichnogo mystectva [A dance theater within the tradition of expressionist choreographic art]. *Announcer of the National Academy of Art and Culture Leadership*, vol. 1, pp. 134–138.
2. Plaxotnyuk, O.A. (2016). *Dzhaz-tanecz yak fenomen xudozhnoyi kultury* [Jazz dance as a phenomenon of artistic culture]. Lviv.
3. Plaxotnyuk, O. *Dzhaz-tanecz u konteksti suchasnogo mystectva Ukrayiny* [Jazz dance in the context of contemporary art]. *Announcer Kyiv National University. Karpenko-Kary*, vol. 12, pp. 179–186.
4. Plaxotnyuk, O. (2018). Problematyka rozuminnya pryrody afro-dzhaz-tancyu [Problems of understanding the nature of Afro-jazz dance]. *Young scientist*, vol. 7(59), pp. 40–44.
5. Pogrebnyak, M.M. (2012). Postmodernyj tanecz: sutnist, geneza ta estetyka [Postmodern dance: essence, genesis and aesthetics]. *Theoretical issues of culture, education and upbringing*, vol. 45, pp. 159–163.
6. Pogrebnyak, M.M. (2015). *Tanecz «modern» XX st. : vytky, stylova typologiya, panorama istorychnoyi hody, evolyuciya* [Modern Art Dance of the 20th Century: origins, style typology, panorama of historical course, evolution]. Poltava.
7. Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy muzhskoy balet Valeriya Mikhaylovskogo [St. Petersburg State Men's Ballet Valery Mikhailovsky]. URL: <https://www.culture.ru/institutes/10840/sankt-peterburgskii-gosudarstvennyi-muzhskoi-balet-valeriya-mikhailovskogo/> (accessed: 15.08.2019).
8. Shabalina, O.M. (2010). Vid tancyu ekspresyvnogo do tancyu intelektualnogo [From expressive dance to intellectual dance]. *Announcer of the Kharkiv State Academy of Culture*, vol. 1, pp. 242–246.
9. Shabalina, O.M. (2017). *Plastychnist. Mova. Tilo* [Plasticity. Language. Body]. Kiev.
10. Shherbak E.V. *Sociokulturnyj kontekst vydozmin u xoreografichnomu mystectvi XX – poch. XXI st.* [Ociocultural Context Modification in the Choreographic Art of XX – beg. XXI century]. URL: <https://sworld.com.ua/simpoz4/112.pdf> (accessed: 10.08.2019).
11. Shherbakov, V.V. (2013). *Mystectvo baletu u postmoderniskomu dyskursi* [The art of ballet in postmodern discourse]. *Actual problems of history, theory and practice of artistic culture*, vol. 31, pp. 320–327.
12. Alain Giami, Gert Hekman. *Sexual Revolutions*. URL: https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/students/modules/sexuality_and_the_body/bibliography/gert_hekma_and_alain_giami_sexual_revolutions_an_introduction_2014.pdf (accessed: 10.08.2019).
13. Ananya Dance Theater. URL: <http://www.ananyadancetheatre.org/> (accessed: 13.08.2019).
14. Azul Dance Theater. URL: <https://www.azuldancetheatre.com/> (accessed: 13.08.2019).
15. Kazaky. URL: <https://www.petershop.com/catalogue/music/kazaky.html> (accessed: 14.08.2019).
16. Man Dance Company (MDC). URL: <http://www.mandance.org/about-us/historymission/> (accessed: 14.08.2019).
17. Urban Bush Women. URL: <https://www.urbanbushwomen.org/> (accessed: 13.08.2019).